

- у разі виділення бюджетних коштів на реалізацію інвестиційного проекту використовувати їх за цільовим призначенням;
- виконувати вимоги державних стандартів, норм, правил і інших нормативів, встановлених законодавством;
- дотримуватися встановлених, у тому числі міжнародних норм і вимог, що пред'являються до здійснення інвестиційної діяльності;
- у необхідних випадках мати ліцензію або сертифікат на право здійснення певних видів діяльності відповідно до переліку робіт і порядку видачі ліцензій і сертифікатів, встановлених чинним законодавством.

Список використаної літератури

1. Інформаційний збірник Центру соціологічних та політичних досліджень «Соціополіс». – К.: ДП «ПРЕСА», 2009. – 248 с.
2. Глазунов В.Н. Финансовый анализ и оценка риска реальных инвестиций / Глазунов В.Н. – М.: Финстатинформ, 2003. – 278 с.
3. Музиченко А.С. Державне регулювання інвестиційної діяльності: монографія / А.С. Музиченко. – К.: Науковий світ, 2001. – 345 с.
4. Игошин Н.В. Инвестиции: организация, управление и финансирование / Н.В. Игошин. – М.: Финансы. ЮНИТИ, 2004. – 438 с.
5. Лановий В. Інвестиції та розвиток / В. Лановий, В. Дубровський. – К.: Центр Ринкових реформ, 2002. – 86 с.

Отримано 8.02.2010.

УДК 658.589:334.72:621

В.В. Татарінов

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ АКТИВІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ)

У статті були розкриті аспекти управління інноваційною діяльністю малих і середніх підприємств машинобудівної галузі, проведений аналіз і дослідження основних проблем малого бізнесу в процесі інновацій.

В статье были раскрыты аспекты управления инновационной деятельностью малых и средних предприятий машиностроительной отрасли, проведен анализ и исследование основных проблем малого бизнеса в процессе инноваций.

The aspects of management innovative activity of small and middle enterprises of machine-building industry were exposed in the article, an analysis and research of basic problems of small business is conducted in the process of innovations.

інноваційна активність, малі підприємства, інновації, інноваційні системи, науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи

Інноваційний шлях розвитку української економіки пов'язаний з вибором напрямів активізації інноваційної діяльності і методів стимулювання технологічних змін в реальному секторі економіки на основі знаходження балансу між раціональними потребами в сучасних

технологіях і наявними заділами в області науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР).

Завданням цієї роботи є проведення аналізу та дослідження основних проблем інноваційної діяльності малих та середніх підприємств в галузі машинобудування.

Незважаючи на наявність у науково-технічній сфері значних заділів за наслідками фундаментальних і прикладних досліджень, висококваліфікованих наукових кадрів у країні спостерігається український низький рівень інноваційної активності. Питому вагу організацій, здійснюють розробку і використання нововведень, склали 11,9% у 2005 р., 11,2 у 2006 р., 14,2 у 2007 р., 13,2 у 2008 р. [6].

Низька інноваційна активність вітчизняних малих, і не тільки, підприємств характерна для цілого ряду видів економічної діяльності. Зокрема, у 2008 р. показник рівня інноваційної активності малих підприємств у машинобудівній галузі склав: у дослідженнях і розробках – 10,3% (9,1% у 2007 р.), у придбанні нових технологій – 3,5% (3,02%), у придбанні машин і устаткування, пов'язаного з впровадженням інновацій, – 64% (68,8%) і так далі [6]. Такий низький рівень інноваційної активності в більшості малих підприємств машинобудування є істотним гальмом модернізації їх виробничого апарату.

Порівняння з розвиненими країнами свідчить про значне відставання України. Величина показника рівня інноваційної активності в середньому у країнах Європейського Союзу досягає 47%. У нашій же країні перевищення середнього рівня інноваційної активності характерне для організацій вельми незначного переліку видів економічної діяльності. Мова йде про виробництво коксу, нафтопродуктів і ядерних матеріалів, де цей показник склав у 2008 р. 23,4% (16,0% у 2007 р.), про хімічне виробництво – 25,9% (28,7% відповідно) [4,5].

Аналіз структури інноваційної діяльності малих і середніх підприємств машинобудування показує, що основним напрямом інноваційної діяльності є технологічна підготовка і дослідне виробництво. При цьому в середньому у країні нових технологій набувають не більше 5,0% інноваційно-активних організацій і менше 10% від їх загальної кількості реалізують інноваційні проекти з метою модернізації власного виробництва (у промислово розвинених країнах – в середньому 50%) (табл. 1).

Таблиця 1

Структура витрат на інноваційну діяльність малих та середніх підприємств в машинобудівній галузі в Україні у 2005–2008 рр. (у відсотках від загальної суми витрат)[6]

Рік	Дослідження та розробки	Придбання нових технологій	Підготовка виробництва для впровадження інновацій	Придбання машин та обладнання для впровадження інновацій
2005	10,6	4,2	17,2	54,7
2006	16,1	2,6	15,5	56,6
2007	9,09	3,02	–	68,8
2008	10,3	3,5	–	63,9

У 2008 р. питома вага відвантаженої інноваційної продукції малими підприємствами галузі машинобудування в загальному обсязі відвантаженої продукції малих підприємств на внутрішньому ринку склала трохи більше 6%, що в разі менше ніж в розвинених європейських країнах [5]. Дані обстеження свідчать про те, що у структурі витрат малих підприємств машинобудівної галузі на технологічні інновації переважають витрати на придбання машин і устаткування, на частку яких у 2008 р. доводилося більше 60% від загальної величини витрат на технологічні інновації. Частка витрат на дослідження і розробки склала трохи більше 10% [5]. Тоді як розвинені країни на виконання досліджень і розробок витрачають більше 50% на технологічні інновації.

Недостатніми є масштаби і темпи розповсюдження інновацій. Як правило, інновації впроваджуються тільки на одному або двох підприємствах. Наявні факти розширення обсягів запозичення зарубіжних технологій неминуче провокують країну на «наздоганяючий» шлях розвитку за цілими науковими напрямками і секторами економіки.

Для України характерна наявність украї незбалансованої інноваційної системи. З одного боку, створені й ефективно функціонують багато об'єктів інноваційної інфраструктури – інноваційно-технологічні центри, технопарки, бізнес-інкубатори. З іншого – відсутні ефективні правила їх взаємодії на законодавчому рівні, що негативно впливає на результативність і якість досліджень, технічний рівень виробництва.

Активізація інноваційних процесів припускає створення реально функціонуючих інноваційних механізмів, що забезпечують реальну інтеграцію науки і виробництва, інновацій та інвестицій.

Можна відзначити ряд факторів, що тією чи іншою мірою впливають на розвиток цих процесів. Серед них фактори технологічного порядку: загальний рівень технічного розвитку країни, наявність ресурсозощаджувальних і еколого-орієнтованих технологій, використання подвійних технологій, наявність висококваліфікованих фахівців.

Іншу групу факторів представляють економічні фактори, спектр яких надзвичайно широкий. Це – податкова і кредитна політики, рівень інфляції, світові ціни на енергоносії, частка імпорту в зовнішньоторговельному обороті, стан світового і національного ринків, наявність інфраструктури фінансового ринку і так далі.

Особливо слід виділити проблему фінансування НДДКР, що є базою для створення інновацій. Обсяг і структура фінансування науки не відповідає ні потребам її розвитку, ні світовим стандартам.

Величина асигнувань на науку із коштів державного бюджету з розрахунку на одного зайнятого дослідженнями і розробками в Україні в 6,7 разів менше, ніж у Франції, у 5,3 разів ніж у Німеччині [1] (табл. 2).

Недолік фінансування науки є причиною відтоку кадрів і скорочення матеріально-технічних ресурсів. Структура і склад наукових кадрів за період економічних реформ зазнали значних змін. Деформація структури зайнятості в науці була пов'язана з істотним скороченням чисельності безпосередніх учасників наукового процесу – дослідників і техніків. За 1990–2004 рр. чисельність дослідників зменшилася майже в 2,5 раза, а техніків – в 3,4 раза [1].

Джерела фінансування технологічних інновацій в Україні, тис. грн [6]

Рік	Загальна сума витрат	Власні кошти	Кошти держбюджету	Іноземні інвестори	Інші джерела
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	23484,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9

Істотним недоліком української науки є слабка інноваційна орієнтація. Значною мірою це пов'язано з інерційністю моделі організації наукової діяльності, яка склалася ще при адміністративно-командній системі управління. Основною інституційною одиницею залишаються самостійні науково-дослідні організації, ізольовані від ВНЗ і промислових підприємств.

На їх частку в структурі організацій, виконуючих дослідження і розробки, доводиться 67,5%, а на наукові підрозділи промислових підприємств – тільки 7% організацій (з них тільки четверта частина малих та середніх підприємств) (і лише близько 6% всіх внутрішніх витрат на науку) [6]. Тоді як в індустріально розвинених країнах внутрішньофірмовою наукою виконується основний обсяг науково-дослідних робіт.

У структурі внутрішніх витрат на дослідження і розробки кошти малих підприємств машинобудування у 2008 р. склали тільки 21,4% (для порівняння: 17,3% у 2004 р.). У основі цього положення лежать наступні обставини. З одного боку, зменшення замовлень на НДДКР, що виконуються науковими організаціями, обумовлене зниженням обсягів промислового виробництва. Основна частина робіт виконується за рахунок прибутку і, природно, її зменшення звужує рамки договірних відносин підприємств з науковими організаціями. Але, з іншого боку, підвищуються вимоги до НДДКР з погляду їх корисності й ефективності. Сьогодні машинобудівній промисловості пропонуються розробки, які знаходяться у стадії технічного вирішення, що збільшує витрати на впровадження і отримання необхідних техніко-економічних характеристик.

Більше 70% винаходів направлено на підтримку і незначне удосконалення техніки, що діє, і технологій. Впровадження таких винаходів не дає підприємствам тривалого економічного ефекту. Основна частина зразків машин і устаткування не відповідає сучасним вимогам якості, не має охоронних документів, сертифікатів безпеки, систем сервісу і експлуатаційного обслуговування і так далі.

Те, що значною мірою відбувається, пов'язане з інституційними змінами в самій науково-технічній сфері за минуле десятиліття. У їх числі можна відзначити розпад галузевого сектора науки, заснованого на системі головних науково-дослідних інститутів (НДІ); скорочення проектно-конструкторських робіт на промислових підприємствах. Відбулося ослаблення зв'язків між різними, але єдиними для отримання практичного результату етапами наукової і виробничої діяльності (прикладні розробки – дослідно-конструкторські роботи – дослідний зразок – серійне ви-

робництво). Сповільнилися темпи технічного переозброєння і розвитку приладової і дослідної бази НДІ.

У той же час наявний інтелектуальний і науковий потенціал не задіяний повною мірою на вирішення ключових завдань розвитку країни. Продовжує недооцінюватися роль фундаментальної науки як базового компоненту розвитку національної інноваційної системи.

За рахунок коштів бюджету фінансується велика кількість прикладних розробок, що не мають перспективи попиту на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Відсутність належних механізмів реалізації визначених державою пріоритетів науково-технологічного розвитку і критеріїв оцінки результатів діяльності наукових організацій не дозволяє сконцентрувати ресурси на підтримці провідних науково-дослідних організацій.

Немає чіткого зв'язку між малими підприємствами та НДІ.

У системі бюджетного фінансування науки, що склалася, практично відсутнє замовлення держави на інноваційні результати НДДКР. Частина проектного фінансування інноваційних проектів украї незначна. Для цієї форми фінансування характерні короткостроковість виконання й істотне розпилування коштів між різними виконавцями. У поєднанні з нерозвиненістю механізмів моніторингу проектів у сфері фундаментальних досліджень це не сприяє отриманню науково-технічної продукції, необхідної для реального сектора економіки.

Для ліквідації положення, що склалося, з боку держави мають бути прийняті заходи, пов'язані з реальною підтримкою фундаментальної науки і забезпечення випереджаючого розвитку.

У їх числі:

- створення системи довгострокового фінансування великих проектів, пов'язаних з фундаментальними дослідженнями;
- вдосконалення системи управління фундаментальними дослідженнями, направленими на підвищення ролі конкурсного фінансування з метою створення конкурентного середовища в наукових організаціях;
- встановлення додаткових податкових пільг для малих підприємств, які займаються інноваційними розробками;
- сприяння формуванню в академічному секторі «інноваційних поясів».

Як вже наголошувалося, однією з основних проблем розвитку інноваційної діяльності в країні є низька інноваційна активність галузей економіки, у тому числі і машинобудування.

Часто висловлюється думка, що важливими факторами підвищення інноваційної активності підприємств є наявність конкуренції і приватної форми власності. У зарубіжній економічній літературі з інновацій саме ці фактори розглядаються як домінуючі. При цьому ставлення до конкуренції як чфактора, що впливає на інноваційну активність підприємства, подвійне. Ряд авторів описує ефект конкуренції як позитивний, посилюючись на наявність лінійного зв'язку між числом інновацій і патентів, з одного боку, і збільшенням локальної конкуренції з іншого [1].

У разі високої конкуренції обмежувачами для зростання інноваційної активності виступають фінансові фактори. Конкуренція починає негативно впливати на інновації через прибуток, що зменшується, оскільки впро-

вадження інновацій вимагає додаткових витрат. Іншою причиною відмови від інновацій є нестача власних коштів. У цьому випадку обмежувачами є кредитні ресурси, пов'язані з високими процентними ставками на кредит.

Як показує практика, часто підвищення інноваційної активності господарюючих суб'єктів гальмується через критичний стан наявного в організаціях виробничого апарату, що не дозволяє освоювати принципово нові технології.

Розширення інноваційної активності стримується і за рахунок інших факторів, у числі яких можна виділити:

— нерозвиненість системи технічного регулювання як системного елементу стимулювання інновацій;

— низький рівень менеджменту промислових підприємств і, як наслідок, незадовільна корпоративна організація;

— нераціональну організацію державного сектора промисловості, низькі темпи його реформування, відсутність координації дій з його модернізації.

Для подолання негативних тенденцій, що склалися, необхідно створити відповідні сприятливі умови підтримки інновацій. Для цього повинен бути розроблений і реалізований комплекс заходів, спрямованих на стимулювання інноваційної активності виробників високотехнологічної продукції і послуг. Це завдання має вирішуватися не тільки на державному рівні, але і на рівні окремих економічних агентів, якими є інноваційно-активні організації.

Найбільш органічним у плані швидкого відновлення в сучасних непростих економічних умовах, на наш погляд, виходом машинобудівної галузі з кризового стану було б стимулювання якісних взаємин між малим і великим виробничим бізнесом у сфері розробки і впровадження інновацій.

У системі заходів зі стимулювання інноваційної діяльності основними є питання, пов'язані із забезпеченням розширеного відтворення знань (що є відправним етапом інноваційного циклу), комерціалізацією технологій, модернізацією промисловості на основі інновацій.

У свою чергу, забезпечення розширеного відтворення вимагає збалансованого вирішення завдань, пов'язаних, з одного боку, із збереженням і розвитком системи базових інститутів і самого наукового середовища, необхідних для генерації знань, і, з іншого боку, з вибором і підтримкою напрямів, що забезпечують прорив у знаннях.

Важливою проблемою для малих і середніх підприємств є проблема вибору і реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки, технологій і техніки. Реалізуючи обрані наукові пріоритети, необхідно забезпечити раціональне використання і концентрацію ресурсів, що мають (фінансових, трудових). Це, у свою чергу, означає жорстке обмеження кількості пріоритетів. При цьому решта всіх досліджень має фінансуватися в рамках цільових програм (ЦП).

До інструментів реалізації обраних пріоритетів слід віднести:

— розвиток системи цільового фінансування наукових пріоритетів через спеціалізовані структури (фонди);

— стимулювання участі в дослідженнях проривного характеру наукових підрозділів великих промислових компаній у взаємозв'язку з малим бізнесом.

У свою чергу, комерціалізація технологій припускає вибір пріоритетів інноваційного розвитку і концентрацію ресурсів різних економічних агентів на обраних напрямках. Обов'язковою умовою є розвиток інноваційної інфраструктури.

В основу реалізації вибору пріоритетів інноваційного розвитку мають бути покладені наступні принципи:

- забезпечення мультиплікаційного ефекту, що отримується в ході реалізації пріоритетів інноваційного розвитку за участю промислових компаній різних форм господарювання;

- наявність обмеженої кількості пріоритетів інноваційного розвитку, які отримують державну підтримку;

- формування пріоритетів інноваційного розвитку на основі аналізу тенденцій розвитку науково-технічної сфери і відповідних ринків наукоємної продукції.

Для досягнення позитивних результатів необхідно налагодити спільну роботу органів виконавчої влади, бізнесу і наукового співтовариства з пошуку і створення нових і збереження наявних ринків наукоємкої продукції і послуг. З цією метою доцільно забезпечити створення сумісних конкурсних комісій, у функції яких входить пошук і відбір пріоритетних напрямів технологічного розвитку формування сумісних спеціалізованих фондів з пайовою участю держави і бізнесу. Принципово важливим, як вже наголошувалося, є обмеження кількості пріоритетів, що пов'язане з обмеженими обсягами доступних ресурсів. А їх відбір повинен проводитися на основі сумісного аналізу і прогнозу розвитку науково-технічної сфери і відповідних ринків.

Важливим інструментом, що забезпечує комерціалізацію технологій, є виконання досліджень і розробок в рамках цільових програм (ЦП).

На сьогодні розробляється проект галузевої програми підвищення енергоефективності економіки України шляхом впровадження інновацій на 2010–2014 рр. [1].

У зв'язку з цим належить вирішити такі завдання:

- забезпечити розробку пріоритетів інноваційного розвитку, охоплюючи всі етапи інноваційного циклу;

- створити умови зацікавленості великих корпорацій у спільній роботі з малими та середніми підприємствами машинобудівної галузі з вироблення пріоритетів інноваційного розвитку, а також визначення механізмів залучення коштів з бюджетів територій для реалізації наукоємних проектів міжгалузевого і міжрегіонального значення.

Важливим елементом забезпечення процесу комерціалізації технологій є інноваційна інфраструктура. Її розвиток має бути заснований на можливостях і вимогах національної економіки, максимальній адаптивності до тих, що склалися в суспільстві, умовам. Сформована до теперішнього часу інноваційна інфраструктура потребує вдосконалення і використання нових інструментів таких як:

- створення центрів трансферу технологій за участю державних наукових центрів, вищих навчальних закладів і галузевих інститутів, техніко-впроваджувальних зон, системи фондів початкового фінансування інноваційних проектів;

- розробка системи стимулів і мотивацій для учасників інноваційного процесу, орієнтованих на створення високотехнологічної продукції;
- вдосконалення системи підготовки кадрів у сфері інноваційного менеджменту;
- реалізація системи заходів з формування інноваційної культури.

Успішність модернізації машинобудівної промисловості на основі інновацій залежить від:

- сумісної участі держави, бізнесу і науки у формуванні й реалізації великих інноваційних проектів;
- підтримка процесів інтеграції українських компаній у світовий ринок за допомогою створення транснаціональних компаній або участі в них;
- стимулювання розвитку малих і середніх високотехнологічних компаній.

Основні зусилля повинні бути сконцентровані в тих галузях, де впровадження нових результатів наукових досліджень може зіграти вирішальну роль. У їх числі можуть бути галузі, пов'язані з природними конкурентними перевагами (нафта газ, ліс), а також галузі, в які вкладені величезні інвестиції (космічна промисловість, атомна енергетика і т. д.).

Стимулювання модернізації машинобудівної промисловості на основі інновацій – це багатоаспектна проблема, для вирішення якої слід використовувати такі інструменти стимулювання:

- стимулювання ринку збуту конкурентоспроможної продукції і послуг на основі розробки механізмів, регулюючих закупівлю вітчизняної наукоємної продукції для державних потреб, а також створення системи довгострокових замовлень на постачання високотехнологічної продукції для державних потреб і т. д.;

- стимулювання інвестицій в модернізацію промисловості на основі інновацій шляхом розширення практики і вдосконалення механізмів пайового фінансування великих інноваційних проектів з боку держави і приватного бізнесу;

- стимулювання підприємств до сприйняття інновацій на основі встановлення випереджаючих стандартів науково-технічної продукції і введення заходів стимулювання придбання вітчизняною промисловістю сучасних технологій, створених українськими розробниками;

- стимулювання процесів реформування промисловості.

Запропонована система заходів з модернізації машинобудівної промисловості на основі інновацій базується на наявності у країни не тільки сировинних ресурсів, але і значного інтелектуального потенціалу. Концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку дозволить реалізувати переваги вже наявних науково-технічних заділів і отримати нові результати, необхідні для корінного оновлення української промисловості.

Список використаної літератури

1. <http://www.in.gov.ua>
2. Статистичний щорічник України за 2005 рік. – К.:Видавництво «Консультант», 2006.

3. Статистичний щорічник України за 2006 рік. – К.: Техніка, 2007.
4. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К.: Техніка, 2008.
5. Статистичний щорічник України за 2008 рік. – К.: Техніка, 2009.
6. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Отримано 15.02.2010.

УДК 330.1009.12(477)

O. Trushenko, O. Kuyanova

NATIONAL AND REGIONAL COMPETITIVENESS OF UKRAINE

У статті проаналізовано особливості національної та регіональної конкурентоспроможності економіки України, виявлено конкурентні переваги та недоліки національних особливостей економічного розвитку порівняно з розвитком економік інших країн. Також у статті розглянуто характерні риси розвитку регіонального господарства Дніпропетровської області, визначено основні проблемні питання, що перешкоджають стрімкому розвитку регіонального господарства, та запропоновано ефективні шляхи їх вирішення.

В статье проанализированы особенности национальной и региональной конкурентоспособности экономики Украины, выявлены конкурентные преимущества и недостатки национальных особенностей экономического развития по сравнению с развитием экономик других стран. Также в статье рассмотрены характерные черты развития регионального хозяйства Днепропетровской области, определены основные проблемные вопросы, препятствующие стремительному развитию регионального хозяйства, и предложены эффективные пути их решения.

The article dwells upon the analysis of basic peculiarities of national and regional competitiveness of Ukraine as well as competitive advantages and disadvantages of national economic development in comparison with economic development of different countries of the world. The article also gives the characteristics of Dnipropetrovsk region economy development, stresses upon basic problems and gives practical recommendations of their solution.

конкурентоспроможність, національна економіка, регіональна конкурентоспроможність, конкурентні переваги, фактори конкурентоспроможності

The main task of the article is to analyze problematic factors of Dnipropetrovsk region development and to elaborate practical recommendations of regional competitiveness improvement. To achieve this task, it is vital to investigate characteristic features of the whole national competitiveness development, to compare Dnipropetrovsk competitiveness with those of others regions of Ukraine, and to determine its competitive advantages and disadvantages.

In our integrated and globalized world the issue of competitiveness is becoming more and more important, which in its turn is largely determined by indicators of regional competitiveness. Competitiveness as a regional perspective, as well as national indicator is used at various stages of the business cycle. It has always been of special interest for economists and politicians. Competitiveness depends on state strategic decisions taken at different levels of power. In today's socio-economic and political conditions existing in our country it is rather urgent task to ensure balanced economic growth through